

Мирослав Янакиев

КОМПЮТРИЗАЦИЯТА И ИЗУЧАВАНЕТО НА ЕЗИЦИТЕ*

На пръв поглед заглавието на този доклад изглежда като заглавие, което няма нищо общо със социолингвистиката. И все пак, диалектическият принцип за всеобщата връзка и взаимозависимост между явленията в обществото и природата изисква да смятаме, че темата ми има връзка с това, което е тематиката на нашата школа. Тука и други казаха, че не са социолингвисти. Аз също някак си случайно попаднах в сферата на социолингвистиката. Преди да стана „социолингвист“, аз смятах, че лингвистиката изцяло е обществена наука, и следователно терминът „социолингвистика“ ми се струваше дълго време някаква терминологична еквилибристика. Но сега виждам, че има някакво местенце и за мене. Аз бях първоначално „текстов лингвист“, впрочем бях си лингвист, но по едно време обявиха това, с което се занимавам, за „текстова лингвистика“. Сега трябва да мина, изглежда, в нова област, която за съжаление, след като математиците откраднаха името „информатика“ от библиотекарите, се оказа дисциплина, която се преподава и като специалност се води от факултета по математика, т. е. информатиката се оказа вън от рамките на лингвистиката. Аз живея все още с (може би) илюзията, а по скоро с надеждата, че работата ще се оправи, информатиката ще си дойде в рамките на лингвистиката, като връзката на информатиката с лингвистиката ще бъде именно това, което сега наричаме социолингвистика.

Каква е причината за това? Причината е едно твърдение, което ние обикновено цитираме като изказване на акад. Бл. Сендов, повтаряно многократно в Швейцария, в Англия, в Съединените щати. То гласи: „Занапред в нашите училища ние трябва да обучаваме не вече деца, а деца в съчетание с компютри“. Т. е. обектът на нашето образователно дело, на образователната ни система, ще бъде усложнен. Ще обучаваме деца, които са „закачени“ за компютъра. В нашата страна ние сме твърде близо, поне на теория, до схващането, че не е далеч времето, когато децата на шестгодишна възраст, на която според физиологията те не биха могли да пишат добре, вместо да рисуват с огромни за тях мъки буквичките, ще ги чукат на клавиатурата, ще пишат домашните си работи, като ще гледат на екрана на терминала (телевизора, дисплея) това, което са написали, ще си го поправят, ще отнасят дискчето (казвам дискче, защото не зная дискета дали е съществително от мъжки или

* В сб. *Проблеми на социолингвистиката*, I, София, 1988, с. 116–121.

женски род) в училище, ще го дават на учителя, а по-нататък вече учителят плюс компютъра, т. е. компютър плюс оgramотеният компютърно учител ще се занимават с проверката на резултатите от домашната компютърна детска дейност на учениците. Смятам, че след като в нашата страна в нашите училища има повече от 20 000 персонални компютри, след като компютър „Правец 8Д“ (който струва около 450 лева) ще почне да произвежда всеки месец най-малко по 5000 екземпляра, родителската жажда да бъдат снабдени децата с това, което притежават децата на съседите, ще ни осигури компютризация вкъщи, ние ще се изправим пред една действителност, която наистина е обект бих казал даже не на социолингвистиката, а на социологическо изследване, изследване на деца, слети с компютъра. Дали това ще стане толкова бързо, колкото на мен ми се струва, или няма да стане толкова бързо, колкото на мен ми се струва, е друг въпрос. Но аз смятам, че все пак ще доживея това време. Мене ме безпокои нещо друго. Тука ние изслушахме много доклади, които бяха, как да кажа, перспективно обзорни. От нашите колеги в България ние чухме какво би трябвало да правим и какви теории трябва да развием, за да можем да решаваме проблемите на езиковата практика. Даже с голяма радост чух, че практиката поставя пред нас като теоретици лингвисти псевдопроблеми (има предвид това, което чухме от проф. Хартунг). Аз искам да ви обърна внимание върху една ниша, „проблемна ниша“, в която практиката крещи за помощ от страна на теорията. За няколко десетки милиони години човечеството е успяло да създаде 3000–3500 езика. И толкова. За по-малко от 20 години езикотворците математици-компютристи без контрола на езиковедите успяха да създадат поне 3000 езика. И мога да ви съобщя, че миналата седмица във ВДНХ беше обявен рожденият ден на още един език. Един млад човек от Академията на науките на Съветския съюз разказваше, че е създал нов език под името „Квейзик“. Аз за първи път чух името на този език. „Квейзик“, както беше обявено от неговия създател, е език, много по-съвършен от всички известни компютърни езици. Дали това е така или не, аз не знам, но трагедията е социологична, ако искате даже социална. Много, отчайващо много станаха не само компютърните *езици*. „Език“ можеш да си измислиш и да не се съгласи никой да го използва освен тебе. Но и известните, използваните от десетки милиони компютърно оgramотени хора, езици се модифицират по начини, които затрудняват работата с тях. Най-популярният днес език за „диалог с компютъра“ бейсик за сега има най-малко двайсет и девет „диалекта“. И всичките тези диалекти се използват в повече от 50 страни в света. Т. е. езикът бейсик вече е

явление, което лингвистите (социолингвистите) нямат право да игнорират или да оставят в периферията на вниманието си. Това е език, който просто крещи да стане *център* на вниманието на лингвистиката. Даже не на социолингвистите, а на лингвистите. Не случайно авторите на този език „Бейсик“ са го нарекли с акроним, който да напомня за онзи „бейсик английш“, за който Ч. Огден е смятал, че може да стане универсален език за човечеството. Знаменателна е и разшифровката на акронима Бейсик (BASIC). Този език е „за начинаещи (Beginners)“, „за всякакви цели (All-purpose)“, език, готов да направи „всякакви“ услуги, „символен (Symbolic)“, т. е. богат с нееднакво дълги символи-думи (петбуквени, шестбуквени, осембуквени, а в някои „диалекти“ до шестнайсетбуквени), „учебен (Instruction)“, „код (Code)“. Защо „код“, а не „език“? Защото създателите му Джон Кемени и Томас Курц са живеели с идеята, че става дума за нещо, което не е език, а е само код, по-добре наборче от кодови думи, състоящо се само от двамайсет и четири думи. Двайсет и четири! Десет години по-късно американският програмист Хелмс (книгата му е преведена на руски под заглавие „Язика програмирования“) твърди, че са 33 и че те са инвариантни, еднакви за всичките версии (аз бих ги нарекъл диалекти) на бейсик. А от тези 33 думи 15 във версията „Бейсик 6“, реализирана на БЭСМ6 в Съветския съюз още през 1978 година, не фигурират. Съветската версия на бейсик се оказва непозната на Хелмс, въпреки че на съветския му преводач би трябвало да бъде позната! А бележка, че твърдението на Хелмс за СССР не е в сила, липсва. Е, кажете, изкуствен език ли е бейсик? Не! Бейсик е вече *естествен* език. Естествен език най-малкото защото ние като лингвисти смятаме за естествен човешки език всеки език, който не може да се контролира в своето развитие от нас. Бейсик не се контролира отдавна. И не само от лингвистите. Не се контролира от никого. Той се разраства. В момента, ако търсим не сечението на всичките му версии, а обединението на всичките му версии в света, той ще се окаже с над 550 различни командни думи. От друга страна, този език бейсик пред нас се изправя със, така да се каже, „озъбено“ лице. Той „моли“ за изучаването му като естествен човешки език. Много от командите, които той все по-широко използва в много от своите варианти, са „полисемантични“, ако решим да употребяваме терминологията на лингвистиката. Т. е. налице е многозначност в думите на бейсик, която се отстранява по същите начини, по които се отстранява многозначността в естествените човешки езици – чрез контекста.

Аз почти привърших с времето си. Почвам завършването с апел. Щом ще обучаваме занапред в училищата деца, въоръжени с

компютри, и езиците, които наричат компютърни езици, също трябва да бъдат *наш* обект, наш в смисъл на нас и като лингвисти, и като социолингвисти. Става дума за обществено явление, което тръби, иска да бъде изследвано като обществен факт и на първо място от лингвистите. И от социолозите изобщо. Защо? Защото езикът бейсик, с който са запознати в света по най-груби изчисления не по-малко от 500 милиона души (нямам пред вид Китай, там не знам колко са), е език, който е, така да се каже, кандидат да бъде един от най-популярните, да не говорим за най-важните, езици на човечеството. Естествен човешки език, с всичките му варианти, „версии“, „диалекти“.

И така, аз вече мога да завърша: „Напред, другари социолингвисти, към изучаване на компютърните езици, защото ако вие не почнете да ги изучавате, ще започнат да ги изучават други, които ще се нарекат по друг начин, но ще бъдат по същество, реално социолингвисти“.